

pas för studenterna, medan andra pekar ut nya forskningsfält och sätt att problematisera. Artiklarna spretar empiriskt, teoretiskt och metodiskt åt många håll, vilket motiveras med en vilja att understryka bredden och aspektrikedomen i det etnologiska studiet. Sören Jansson kunde i förordet ha ägnat större utrymme åt att delge läsaren kunskap om det sammanhang i vilket boken växt fram. Inledande jämförelser mellan olika slags yrkesidentiteter och arbetssituationer, så som de framställs i artiklarna, hade också skapat möjligheter att dra mer generella slutsatser. Nu får läsaren själv försöka göra jämförelser, hitta samband och skillnader, vilket kanske inte är så lätt för de studenter som är bokens målgrupp.

Även om *Verktyslådan* i första hand är en genomgång av aktuell arbetslivsforskning vid den etnologiska institutionen i Stockholm, antyds det att den också ska ses som ett uttryck för ett förnyat intresse för forskningsfältet. Om så är fallet är det naturligtvis bra, men borde ha preciserats. Genom att översikten över den tidigare forskningen begränsas till Stockholmsetnologin, försvinner frågan om hur denna ser ut i relation till den yrkes- och arbetslivsforskning som bedrivits och bedrivs vid övriga etnologiska institutioner. Avståndstagandet från objektivistiskt präglade studier till förmån för studier av värderingar, känslor och det subjektivt upplevda är varken stockholmskt eller specifikt för etnologisk arbetslivsforskning. Perspektivet genomsyrar ju nära nog all svensk etnologi under de senaste årtiondena. Sådan polariserande retorik framstår för övrigt som en smula gammaldags. Att den s.k. ”objektivistiskt” inriktade forskningen till viss del innefattar både forskarens och de utforskades upplevelser och tolkningar, liksom att den ”subjektivistiska” forskningen trots allt tenderar att göra människor till generaliserbara objekt, är väl idag en allmänt spridd uppfattning. Att det finns ett behov av en etnologi som tränger djupare in i den subjektiva världen är helt klart. Men när den inledande analysen av strukturella förändringar på dagens arbetsmarknad underbyggs med hänvisningar till två artiklar i *Dagens Nyheter*, kan man som läsare känna ett visst behov av ”kalla fakta” för att bli övertygad om vidden av dessa förändringar och de behov av teoretiska och metodiska nyorienteringar i etnologin som sägs vara en följd därav.

Magnus Bergquist, Göteborg

Johan Rådberg: *Drömmen om atlantångaren – utopier & myter i 1900-talets stadsbyggande*. Atlantis, Stockholm 1997. 182 s., ill. ISBN 91-7486-359-2.

I slutet av 1800-talet var arbetarklassens undermåliga boende och stora trångboddhet ett akut problem i de flesta städer i Europa. Som reaktion mot de dåliga villkoren för främst arbetarna påbörjades olika reformförsök. I England började man bygga bättre bostäder åt de anställda i anslutning till större industrier. Ett av de första av dessa mönstersamhällen var Port Sunlight utanför Liverpool, som anlades 1887. Kvarteren var oregelbundna med slingrande gator och husen låga friliggande enkel- eller parhus, som kontrast till de monotona, ändlösa radhuslängor man byggt tidigare. Den här typen av arkitektur och stadsplanering hämtade formmässigt inspiration från de medeltida byarna och utgjorde en viktig utgångspunkt för den trädgårdsstadsrörelse som uppstod. En av initiativtagarna till denna var Ebenezer Howard, vars skrift *Tomorrow: A Peaceful Path to Real Reform* från 1898 (den gavs senare ut under titeln *Garden Cities of Tomorrow*) fick stor genomslagskraft. I denna programförklaring introducerar Howard idén om att förena stadens respektive landsbygdens fördelar genom att skapa självförsörjande trädgårdsstäder. I praktiken blev arkitekten och stadsplaneraren Raymond Unwins ”garden suburb”, så som den utformades i bl.a. Letchworth 1903, den verkliga förebilden. Utmärkande för detta stadsbyggnadsideal, som snart spreds över Europa och var rådande under 1910- och 20-talen, var en väl genomtänkt stadsplan med låga hus och slutna gaturum.

Parallellt med denna tendens uppstod en önskan om en ny universell arkitektur som skulle spegla det moderna samhället och motsvara dess behov. Inom konst och litteratur var futuristerna tongivande. De förespråkade en estetik med maskinen som förebild för att symbolisera den nya effektiviteten. Några av tidens ledande arkitekter påverkades av tidsandan och snart föddes ”the international style”, en mångfacetterad riktning som i Sverige kom att kallas funktionalism. Så småningom slog funktionalismens mer ”vetenskapliga” formspråk, standardiserade byggnadstyper och rationella stadsplanering ut den mer ”nostalgiska” trädgårdsstaden, som betraktades som otidsenlig och reaktionär.

Arkitekten och stadsplaneraren Le Corbusier bidrog i stor utsträckning till den nya andan, ”l'esprit nouveau”, när han jämförde bostadshuset med en maskin att bo i.

Le Corbusiers vision om en ny tid materialiserades av atlantångaren, som fick utgöra en symbol för de mål han eftersträvade i sin arkitektur. Fartygshytterna är utrymmessnåla men försedda med alla moderna bekvämligheter. De är standardiserade och ligger i långa rader staplade på varandra i tio våningars höjd. Le Corbusier förespråkade okritiskt höghusstaden som, likt atlantångaren, skulle rymma ett oändligt antal människor på en liten yta. Fördelarna var flera och argumenten ännu fler.

Med löften om sol, ljus och luft, högre standard och större bostadsyta spreds höghusidealet i slutet av 20-talet även till Sverige. Efter visst motstånd och svåra år under kriget var tiden mogen för funktionalistiska projekt i stor skala i mitten av 50-talet, och de första Stockholmsförorterna började anläggas. 1965 beslutade riksdagen att det skulle byggas en miljon bostäder inom loppet av tio år, det s.k. miljonprogrammet, för att få bukt med bostadsbristen. En lång rad förorter växte upp i anslutning till större städer, och resultatet blev det som många kallade betonggetton på grund av den påvra utemiljön och stora likformigheten. Snart uppstod ett mycket segregerat boende på dessa platser i och med att där nästan uteslutande samlades utsatta minoriteter.

Johan Rådberg, docent i stadsbyggnad, beskriver denna utveckling i sin bok *Drömmen om atlantångaren – utopier & myter i 1900-talets stadsbyggande*. Rådberg gör en idéhistorisk genomgång av de bakomliggande orsakerna till bostadsbyggandets utformning under 1900-talet och slår hål på en rad myter som legat till grund för exempelvis miljonprogrammet. Med hjälp av en rad forskningsresultat och sitt eget sunda förnuft dömer han ut de storskaliga höghusområdena i städernas utkanter från 60- och 70-talen som inhumana och oekonomiska. Förf. menar att den största myten är att det moderna stadsbyggandets misslyckande beror på bristande konstnärliga visioner och att arkitekten tvingats underordna sig ekonomiska kalkyler, tekniska lösningar och politiska beslut. Tvärtom uppstod den funktionalistiska stadsbyggnadsdoktrinen ur just konstnärliga visioner, likt Le Corbusiers atlantångare, med sitt ursprung i futurismens maskinestetik.

Trots att Rådberg tydligt tar ställning mot de högexploaterade förortsområdena lyckas han skapa förståelse för den utveckling som skedde och för de tankegångar som florerade. Det han främst kritiserar i sin redogörelse är att man *fortsatte* att bygga dessa omänskliga bostäder även sedan man fått ökad insikt om den vantrivsel och anonymitet de orsakade. Till skillnad

från flera andra författare och kritiker är Johan Rådberg inte enbart ute efter att sänka atlantångaren och med denna den funktionalistiska stadsbyggnadsdoktrinen, utan han vill även bidra med en ny vision. Han avslutar sin bok enligt följande: ”*The global village* – den globala byn – är en passande ledbild för framtidens stadsbyggande. Den antyder att stadsbyggandets mål är en småskalig stadsmiljö, med historiska rötter, trygghet, trivsamt och skönhet; samtidigt som den antyder att småstäder och förstäder kan kopplas samman till stora regionala eller globala nätverk.”

Drömmen om atlantångaren är en tankeväckande och lärorik bok som vill skapa debatt och få oss att ifrågasätta vårt framtida boende. Bokens behändiga format och okonstlade språk gör den lättillgänglig för det stora flertalet. Den tilltalande formgivningen med väl valda illustrationer förstärker det positiva intrycket.

Anna Ingemark, Malmö

Magnus Bergquist & Carina Kullgren: *Två sekelslut: 1897 och 1997*. Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm 1997. 255 s., ill. ISBN 91-574-4939-2.

I *Två sekelslut: 1887 och 1997* vill folklivsforskarna Magnus Bergqvist och Carina Kullgren ge ett övergripande perspektiv på Sverige under 1900-talet. I sedvanlig etnologisk anda är det inte den ”stora historien” som lyfts fram utan i fokus står vardagslivet som döljer sig bakom årtal, kända personligheter och dramatiska politiska händelser. Det är också framförallt en berättelse om det ”lilla livet” som befolkas av det stora flertalet: bönderna, arbetarna och medelklassen.

Boken är en del av Forskningsrådsnämndens (FRN) satsning på att stödja forskningsinformation och populärvetenskap. Författarna har försökt att på ett lättfattligt sätt förmedla akademiska kunskaper utan att fördenkskull bli allt för ytliga och det har de lyckats väl med. Den ytlighet som projektet ändå lider av kommer inte av lättfattligheten utan av själva greppet. ”Vi har inga ambitioner att systematiskt gå igenom alla betydande förändringsprocesser som varit viktiga under 1900-talet”, säger författarna, men får ändå med det mesta.

Det stora omfånget omöjliggör att skeendenas mångtydighet kommer fram och det blir därför en färdig och sluten berättelse. Det är den berättelse som jag med hjälp av Foucault, Giddens och Z. Bauman berättar för mig själv om mig själv, och det slår mig att det här är